

На другому етапі дослідження використовувалися усі можливі умови: навчання, педагогічна практика, громадська робота (виконання ролей та створення рольових перспектив), міжособистісні стосунки для формування системи ціннісних орієнтацій та її корекції.

Для реалізації завдань дослідження була розроблена ціла система педагогічної роботи зі студентами, в основу якої покладено особистісно-зорієнтоване навчання, рольовий підхід, встановлення позитивних між особистісних стосунків, вироблення у студентів умінь самоаналізу, самопізнання та самовдосконалення.

Література

1. Бахтин М.К. К философии поступка // Философия и социология науки и техники: Ежегодник. 1984-86. – М., 1986. - С.177.
2. Маноха І.П. Вчинків смисл психологічних феноменів: феномени мотиваційні // Основи психології. / За заг. ред. О.Киричука та В.Роменця. - К.: Либідь, 1996. - С.249, 252.
3. Советский энциклопедический словарь. - М.: Советская энциклопедия. 1983. – С.654.
4. Фихте И.Г. Назначение человека. - СПб, 1906.
5. Шибутани Т. Социальная психология. - М.: Прогресс, 1969. - 535 с.

В статье рассматривается проблема определения критериев оценки системы ценностных ориентаций личности. На основе анализа научных источников и собственных наблюдений определены основные критерии измерения уровня ориентаций студенческой молодежи. Теоретическое обоснование проблемы проиллюстрировано на конкретных примерах, определены задачи формирования феномена и ценностные ориентации у студентов педагогического колледжа.

Статтю подано до друку 20.12.2002.

© 2003 р.

Н.Є. Герасімова (м. Черкаси)

АКТИВІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ В УМОВАХ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Гуманістична психологія як свій головний предмет висуває на перший план аутентичну природу людини. Яскравим представником цього напрямку є К.Роджерс [6]. Одним з центральних понять згаданої теорії є поняття конгруентності. Під ним Роджерс має на увазі міру відповідності між тим, яким сприймається “я”, і актуальним досвідом особистості. Висока конгруентність означає, що висловлювання людини, її реальні переживання і усвідомлення цих переживань співпадають; в іншому випадку має місце інконгруентність. Особистість знаходиться в стані інконгруентності, коли виникають протиріччя між свідомістю, переживанням і вираженням переживання. Передбачається, що особистість прагне підтримувати стан конгруентності, оскільки він сприяє її зростанню і розвитку, тоді як інконгруентність цьому перешкоджає. Проаналізувавши погляди К. Роджерса, можна зробити висновок, що інконгруентність являє собою такий конфлікт у внутрішньому світі особистості, який утворений розходженням між власними цінностями, оцінками, значущістю людини, породженими її реальною діяльністю, і нав'язаними оцінками, які сприймаються за свої. Таким чином, згідно з теорією вченого, внутрішній конфлікт локалізується у сфері ціннісних орієнтацій особистості і виникає як результат зіткнення нав'язаних і “реально доступних” цінностей.

Виходом з такого становища, на наш погляд, може бути використання поняття внутрішнього світу особистості як простору, в якому знаходяться внутрішні протиріччя, які складаються з тих або інших різнонаправлених компонентів внутрішнього світу. Інакше кажучи, саме ця різнонаправленість тенденцій, позицій і т.п., як одна з найскладніших властивостей внутрішнього

світу особистості, обумовлює постійне виникнення внутрішньоособистісних протиріч, сторонами якого можуть виступати будь-які його компоненти (міркування, оцінки, установки, емоційні переживання, ставеві імпульси і т.под.).

Отже, аналіз однієї з особливостей внутрішнього світу особистості - суперечність його компонентів - дозволили сформулювати універсальне уявлення про внутрішньоособистісний конфлікт як зіткнення одночасно актуалізованих у процесі життєдіяльності людини різноспрямованих тенденцій, відносин і т.под., а також співвіднести це уявлення з тими, що є в сучасній психологічній літературі поняттями внутрішнього конфлікту. Результатом такого співвідношення є розуміння внутрішнього конфлікту як певного етапу в розвитку внутрішньої суперечності - його кульмінацію.

У зарубіжній психології проблеми виникнення внутрішнього конфлікту вирішуються, виходячи з положень переважної більшості авторів про існування початкової, нерозв'язної суперечності між особистістю і суспільством.

В результаті цього в особистості формується "я-концепція", що не відповідає її дійсному "досвідові", дійсним переживанням. У своїх роботах К.Роджерс зазначає, що основною тенденцією і потребою особистості є актуалізація, збереження і посилення свого "я" [6], і в цьому складається суть мотиваційної теорії Роджерса. Він приділяє особливу увагу двом потребам: потребі в позитивній оцінці з боку навколишніх, і потребі в позитивній самооцінці. Обидві вони розвиваються в ранньому дитинстві; друга є наслідком першої. Якщо батьки і найближче оточення забезпечують дитині безумовну позитивну оцінку, яка збігається з оцінками самої дитини, що виходять з його особистого досвіду, то реальний досвід дитини і його образи "я" ("я-концепт") будуть конгруентні. В іншому випадку дитина вимушена якось інакше оцінювати свій досвід для того, щоб підтримувати той, що нав'язується йому "я"- концепт. При цьому або змінюються власні оцінки дитини, або він заперечує сам досвід.

Джерела внутрішнього конфлікту, згідно К.Роджерсу, лежать у спрямуванні до позитивної оцінки - як з боку інших, так і з власного боку. Як механізм виникнення конфлікту виступає поступова заміна своїх цінностей чужими, інтроеційованими. Коріння цього явища, на думку К.Роджерса, потрібно шукати в соціальному устрої, який вимагає від особистості обов'язкового підкорення загальноприйнятим нормам, на шкоду розвитку своєї індивідуальності.

Сучасна соціально-економічна і політична система в країні, яка характеризується крайньою нестабільністю, обумовлює і провокує різке збільшення дистресових чинників у суспільному і індивідуальному бутті. Для подолання числа конфліктів зовнішнього і внутрішнього плану, люди вимушені більш інтенсивно використовувати механізми психологічного захисту і відповідні форми захисної поведінки, в тому числі і деструктивні.

У експериментальному порядку нами була зроблена спроба дослідити внутрішньоособистісний конфлікт як гранично загострену суперечність, яка вимагає свого зняття. З нашої точки зору це зняття досягається шляхом утворення і актуалізації механізмів захисту і варіантів захисної поведінки різної міри конструктивності. Внутрішньоособистісний конфлікт можна визначити як інтрапсихічну і інтерпсихічну презентацію назрілої суперечності, яка гранично загострена і вимагає свого зняття, а характер його вирішення визначає напрямок в розвитку індивіда. Механізми захисту, будучи продуктами внутрішньоособистісних конфліктів і функціонуючи несвідомо, можуть як сприяти, так і перешкоджати ефективній адаптації індивіда в соціумі.

Механізми захисту, що розвиваються в онтогенезі як засіб адаптації і вирішення внутрішньоособистісного конфлікту, можуть за певних умов забезпечувати прямо протилежні стани дезадаптації і перманентного конфлікту. Це свідчить про наявність зв'язку між ненормативним використанням захисту і високим рівнем внутрішньоособистісного конфлікту, для редукції якого і застосовується захист. При цьому індивід повинен знаходитися в стані також і зовнішнього

конфлікту, латентного, актуального або перманентного, який, з одного боку, визначає внутрішній конфлікт, а з іншого через захисну поведінку сам визначається ним.

При вивченні впливу внутрішньоособистісного конфлікту і вимірювання міри використання індивідом (групою) різних механізмів психологічного захисту як його продукту на формування особистості студентів ВНЗ нами був використаний тест-опитувальник LIFE STYLE INDEX. Він був розроблений Р.Плутчиком в співавторстві з М. Келлерманом і Х.Р.Контом в 1979 році [5].

Всього в ході дослідження було проведено опитування 250 студентів різних курсів Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького протягом 1995-2002 року. З метою перевірки гіпотези про наявність зв'язку між відхиленнями від норми у використанні захистів і об'єктивними девіаціями поведінки тест-опитувальник було запропоновано заповнити групі студентів ВНЗ з виявленим внутрішньоособистісним конфліктом.

На рис. 1 представлені середні показники за шкалами психологічних захистів, отримані на виборці при дослідженні групи студентів, які навчалися на I курсі ВНЗ, з наявністю внутрішньоособистісного конфлікту.

Студенти, у яких в наявності яскраво виражений внутрішньоособистісний конфлікт, використовують деякі захисти в більшій мірі, ніж інші.

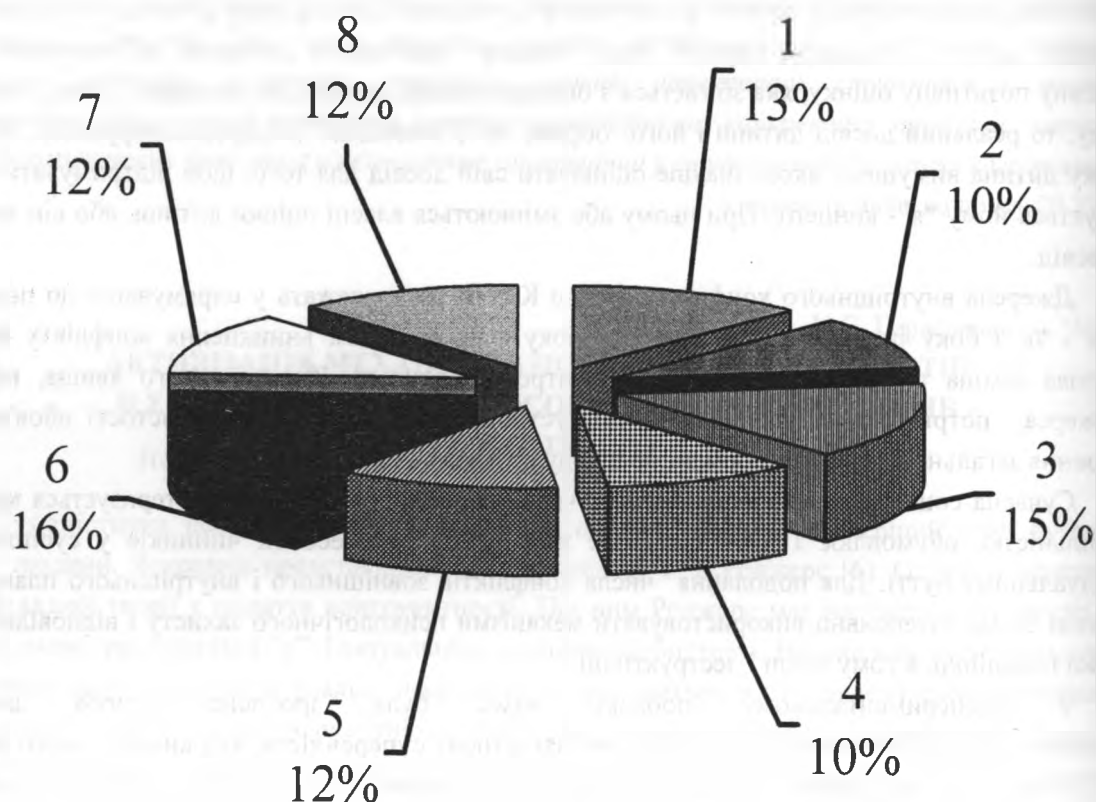

Рис. 1. Репрезентація механізмів захисту студентів ВНЗ з проявами внутрішньоособистісного конфлікту на I курсі навчання

(1 – витіснення; 2 – регресія; 3 – заміщення; 4 – заперечення; 5 – проекція; 6 – компенсація; 7 – реактивне утворення; 8 – раціоналізація)

Показники експериментальної групи студентів значно вище по заміщенню, компенсації та витісненню. Оскільки механізми захисту є способом спотворення складових образу реальності, це

відбивається в поведінці таких індивідів, повідомляючи йому захисний (девіантний, залежний, патологічний) характер. Це приводить до конфлікту з реальністю, до суспільного несхвалення. У результаті реальність може стати для індивіда ще більш неприйнятною, що загрожує загостренням внутрішнього конфлікту і веде до подальшої патології захисного функціонування.

Так, заміщення розвивається для заборони емоції гніву на більш сильного, старшого або значущого суб'єкта, який виступає як фрустратор, щоб уникнути агресії у відповідь або відторгнення. Індивід знімає напруження, направляючи свій гнів і агресію на більш слабкий об'єкт або на самого себе. Особливості захисної поведінки: імпульсивність, дратівливість, реакції протесту, агресивність, жорстокість. Заміщення несвідомо передбачає вибір ролі "козла, що шукає відпущення".

Компенсація за своїм походженням є найпізнішим і когнітивно складним захисним механізмом, який розвивається і використовується, як правило, свідомо. Призначений для заборони почуття смутку, горя з приводу реальної або уявної втрати, неповноцінності. Компенсація передбачає спробу виправлення або знаходження заміни цій неповноцінності. На поведінковому рівні може виявлятися в знаходженні і виправленні своїх недоліків досягненні високих результатів діяльності, прагнення до оригінальності та інш.

Загалом результати даного дослідження повністю підтвердили гіпотезу про високий рівень внутрішньоособистісного конфлікту неадаптованих індивідів в експериментальній групі студентів 1-го курсу ВНЗ.

Протягом декількох років з даними студентами нами проводилася як індивідуальна, теоретична так, і тренінгова робота. За допомогою тесту-опитувальника ми зробили спробу відстежити зміни таких параметрів особистості як внутрішньоособистісний конфлікт і відповідні зміни поведінки в умовах психологічного впливу вказаного типу.

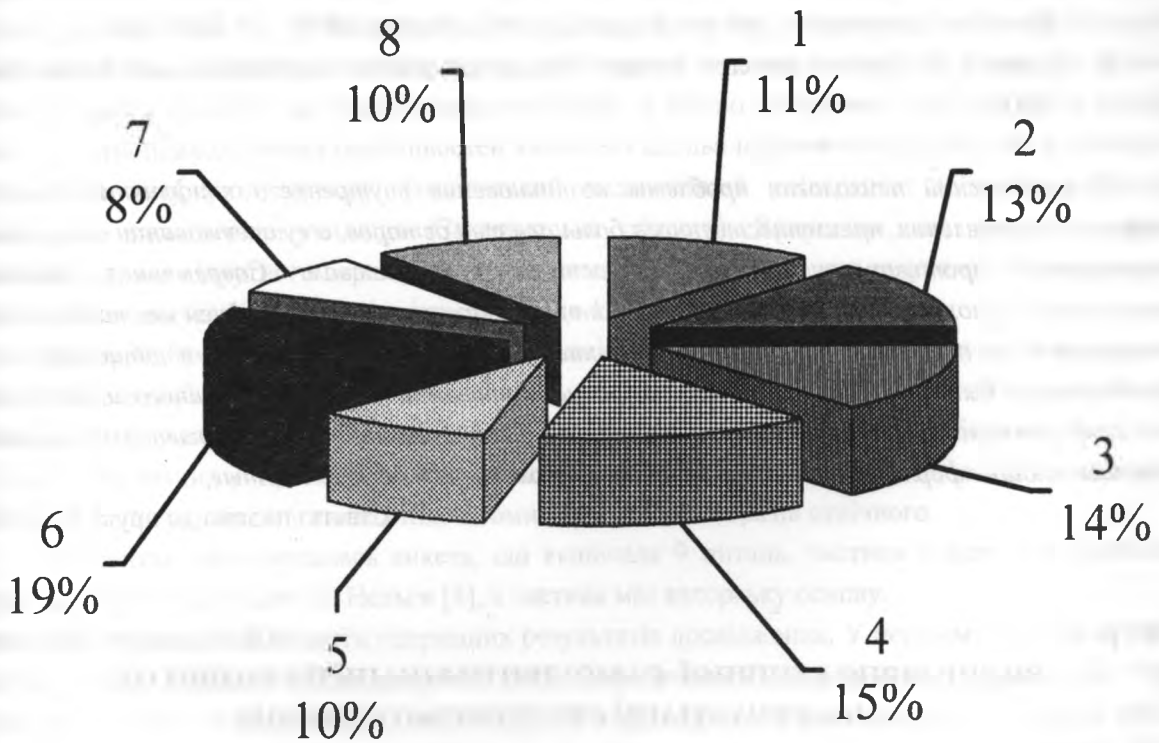

Рис. 2. Репрезентація механізмів захисту студентів L_1 з проявами внутрішньоособистісного конфлікту на V курсі навчання

(1 – витіснення; 2 – регресія; 3 – заміщення; 4 – заперечення; 5 – проекція; 6 – компенсація; 7 – реактивне утворення; 8 – раціоналізація)

З рис. 2 видно, що на 5-му курсі в експериментальній групі студентів ВНЗ середні показники по таких механізмах захисту як заперечення, регресія, компенсація збільшилися, а заміщення, проекція і реактивне утворення зменшилися. Можна передбачити, що збільшення процентного показника по захисному запереченню пояснюється конструктивним стилем поведінки, виробленим в процесі тренінгу. Цей факт свідчить про те, що у випробуваних сталося зниження рівня внутрішньоособистісного конфлікту.

Зниження ж рівня захисної проекції, яке сталося після тренінгу, - це тенденція до відвертості, зменшенню почуття недовірливості, замкнутості, жорсткості, що також сприяло зниженню внутрішньоособистісної конфліктності.

Таким чином, проведене нами експериментальне дослідження доводить, що наднормативне використання індивідом психологічних захистів є непрямим свідченням наявності рівня внутрішньоособистісного конфлікту. Знання причин виникнення внутрішньоособистісного конфлікту, можливість актуального втручання в процес розвитку конфлікту, розуміння внутрішньої логіки цього розвитку лежить в основі проблеми прогнозування поведінки дезадаптованих індивідів в соціумі.

Література

1. Фрейд З. Введение в психоанализ. - М.: Наука. 1990.
2. Фрейд З. Психология бессознательного. - М.: Просвещение. 1990.
3. Хорни К. Ваши внутренние конфликты. - Санкт – Петербург, 1997.
4. Хорни К. Женская психология. Санкт – Петербург: Восточно–Европейский институт психоанализа, 1994.
5. Plutchik R., Kellerman H., Conte H.R.. A zstruktural theory of defenzez and emotionz // Emotionz in perzonality and pzychopathjljgy. N.Y. Plenyum, 1979. - P. 229 – 257.
6. Rogers C.R. Client – centered therapy: The current practice, implications and theory. Boston, 1951.

В зарубежной психологии проблемы возникновения внутреннего конфликта решаются, исходя из представления, преимущественного большинства авторов, о существовании изначального, неразрешимого противоречия между личностью и обществом. Современная социально-экономическая и политическая система в стране, характеризующаяся крайней нестабильностью, обуславливает и провоцирует резкое увеличение дистрессовых факторов в общественном и индивидуальном бытие. Для совладания с возросшим числом конфликтов внешнего и внутреннего плана люди вынуждены более интенсивно использовать механизмы психологической защиты и соответствующие формы защитного поведения, в том числе и деструктивные.

Статтю подано до друку 01.10.2002.

© 2003 р.

М.Б. Боднар (м. Кременець)

ВПЛИВ РІВНЯ ЕТНІЧНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ НА РОЗВИТОК САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Проблема врахування етнічних особливостей процесу соціалізації юнацтва, впливу етнопсихологічних життєвих орієнтацій на рівень самоактуалізації, окреслення життєвих планів, визначення перспектив і програм є однією зі стрижневих у формуванні особистості. У працях науковців різного теоретико-методологічного спрямування розкриваються концептуальні підходи до визначення поняття “етнос” (Л.Гумільов, Б.Поршнев), аналізуються основні проблеми психічного складу етносу (П.Гнатенко, І.Кон, О.Кульчицький, Б.Цимбалістий, К.Юнг), характеризуються